

Úryvky z feministické etiky

2 1366.815

F

Virginia Held

Etika péče. Osobní, politická a globální

Feministické morální zkoumání

Dříve než vznikla feministická filosofie, existovalo filosofické myšlení o ženách. Jeho úroveň byla povětšinou děsivá.

Aristotelés měl za to, že ženy jsou nedokonalí muži, že jsou to lidské bytosti, jimž chybí podstatný rys lidské přirozenosti, totiž schopnost rozumu. I když připouštěl, že ženy nějakým způsobem rozumově uvažovat dokážou, byl přesvědčen o tom, že zatímco přirozeností a funkcí muže je uvažovat specificky lidským způsobem, přirozeností a funkcí ženy je reprodukce, stejně jako je tomu u zvířat.¹⁴³

Tomáš Akvinský ve 13. století toto pojetí přirozenosti žen a mužů sdílel. Rousseau hájil v 18. století názor, že společnost by se nutně rozpadla, kdyby se ženám od dětství nevštěpovala myšlenka, že jsou podřízené mužům. Kant, který založil morálku čistě na rozumu a sdílel názor, že ženy mají nedostatečné rozumové schopnosti, dovozoval, že ženy nejsou schopny být v plném smyslu morálními osobami. Freud ve 20. století rozšířil podobné názory do oblastí, jimiž se zabývaly nové a prosperující disciplíny věnované lidskému chování, a charakterizoval ženy jako psychologicky méněcenné kvůli jejich anatomickému nedostatku: absenci penisu.

Po dlouhou dobu dějin filosofie a myšlení ovlivněného filosofii (což je téměř každé myšlení) byla živena představa, že rozum - má-li získat své respektované postavení v lidské evoluci a historii - musí překonat a ponechat stranou to, co bylo spojeno s ženstvím a s temnými silami nerozumu, vášní, emocí a tělesných potřeb. Třebaže se pojetí těchto temných sil v průběhu dějin a napříč různými oblastmi světa měnilo, jejich ztotožnění s ženstvím bylo téměř neměnné. Po dlouhou dobu přemýšlení o ženách byly ženy nahlíženy jako nedokonalé, nedostatečné a nebezpečné.¹⁴⁴

Tyto náhledy na ženy byly filosofickými odrazy vládnoucích omylů dané doby, ale současně i významnými příspěvky k udržení a pokračování mužské nadvlády.

čování mužské nadvlády. Filosofické představy o ženách ženám výrazně znemožnily zařadit se - v době, kdy vznikaly demokratické formy vlády - mezi osoby s politickými právy, způsobily, že se žen netykala možnost zlepšit si díky vzrůstající industrializaci svou ekonomickou situaci a participovat na obecném nárůstu soukromého vlastnictví, ženám byl rovněž znemožněn přístup k většině profesí, k jejichž rozkvětu došlo v průběhu 20. století.

Filosofická konceptualizace méněcennosti žen byla tedy důsledkem a zároveň i příčinou obecné ženské podřízenosti. A obdobně je feministická filosofie naší doby důsledkem a zároveň i příčinou silící rovnosti ženy v širší společnosti. Skýtá velmi osobitý a - v rámci filosofie - téměř naprosto nový vklad ženských hlasů nejen ohledně žen, nýbrž i všech ostatních témat ve filosofii. A protože se filosofie zabývá nejzákladnějšími otázkami všeho našeho myšlení, je feministická filosofie novým promyšlením života, společnosti a poznání vůbec. Vypořádat se s mužskou nadvládou v našem myšlení znamená zproblematizovat to, jak žijeme, jak organizujeme své světy a jak se necháváme vést tím, co pokládáme za poznání, rozumění, pokrok a hodnotu.

Feministické myšlení odmítá pojetí člověka jako muže, vedle něhož žena představuje „to jiné“, nebo to, co postrádá některé podstatné mužské schopnosti. Feminismus naopak vidí lidské bytosti jako ženy, muže a děti. Feministické myšlení poukazuje na to, že i když ženy *jsou schopny* rozumově uvažovat stejně jako muži, není pravdou, že by se rozumové uvažování *mělo* oprostít od všeho, co je spojeno s emocemi a tělem. Feministické morální teorie například zdůrazňují význam a užitečnost takových emocí, jako je péče a empatie, v morálním životě a morálním chápání lidských bytostí.

Pokud jde o tělesnou stránku, nepohlíží feministické myšlení na ženy jako na bytosti, které postrádají například penis, nýbrž vyzdvihuje, že ženy mají, mimo jiné, určitou schopnost, která mužům chybí: schopnost rodit nové lidské bytosti. Pokud po tom psychologové pátrají, mohou skutečně najít doklady toho, že u malých chlapců existuje cosi jako závidění dělohy. Člověk často nenachází, co nehledá, a vědecký výzkum, který se soustředí na objevení slabých a pasivních ženských stránek, často nevidí silné stránky žen. Feministické myšlení přináší změnu ohledně toho, co se hledá a co se nachází. Vynáší

na světlo obrovské množství předsudků, které byly obsaženy v tom, co bylo považováno za „poznání“, zejména v oblasti sociálních věd, psychologie, historie a samozřejmě filosofie.¹⁴⁵ Feministické myšlení rekonceptualizuje takové základní pojmy, jako je pojem „veřejnost“ ve smyslu sféry lidskosti a kreativity a pojem „soukromí“ ve smyslu místa pouhé reprodukce (viz také kapitoly 1 a 2). Přetváří představu o ženách a bere v potaz jejich veškerou různorodost – rasovou, sexuální orientace, ekonomického, etnického a historického zázemí – a požaduje, aby zkušenosti žen byly uznány za neméně důležité než zkušenosti privilegovaných mužů.¹⁴⁶ Vede nás k reformulaci našich koncepcí osoby, identity, já a společnosti. Nejdůležitější změnou, kterou feministické myšlení přináší v oblasti morální teorie, je, že zkušenost žen – včetně zkušenosti s prací v domácnosti, s výchovou dětí a s péčí o závislé osoby – a zkušenost dětí a dalších osob, které nejsou nezávislé, se stává relevantní pro morální teorii a morální tázání způsobem, jaký z minulosti vůbec neznáme. Vládoucí morální teorie byly zjevně vytvářeny podle vzoru mužské zkušenosti z oblasti veřejného života státu a trhu. Feministické perspektivy osvětlují předpojatost těchto morálních přístupů.

To, co feministickou morální teorii sjednocuje napříč jejími různými variantami, je věrnost určitým ústředním tezím: mužská nadvláda nad ženami by měla skončit; ženám náleží stejná práva; morální zkušenost žen je stejně důležitá jako morální zkušenost mužů. Smysl a důsledky všech těchto tezí samozřejmě vyžadují důkladnou interpretaci.

Feministické zkoumání morální zkušenosti žen vyústilo v uznání toho, jak moc byla tato oblast přehlížena ostatními morálními teoriemi a do jaké míry nejsou převládající teorie většinou s to řešit morální

¹⁴⁵ Viz např. Harding, S., Hintikka, M. (eds.), *Discovering Reality. Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*, Reidel, Dordrecht 1983; Alcoff, L., Potter E. (eds.), *Feminist Epistemologies*, Routledge, New York 1993.

¹⁴⁶ Viz např. Spelman, E. V., *Inessential Woman. Problem of Exclusion in Feminist Thought*, c. d.; Collins, P. H., *Thought, Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*, c. d.; Narayan, U., *Dislocating Cultures. Identities, Traditions, and Third World Feminism*, c. d.

problémy, které tato zkušenost přináší. Samozřejmě že se „zkušenost žen“ může v současnosti podobat mužské zkušenosti mnohem více, než tomu fakticky bylo v dějinách, kdy byla valná část zkušenosti žen ocejchována jako „soukromá“ či „irelevantní“. Uznáme-li, že tato zkušenost je vše jen ne bezvýznamná, musíme také odpovídajícím způsobem znovu promyslet morální teorii.

Když ženy pečují o děti a jiné osoby, které potřebují péči, jsou morální otázky všudypřítomné. Avšak tato zkušenost sotva kdy vstoupila do myšlení morálních teoretiků, kteří rozvíjeli převládající přístupy. Pečující činnosti žen byly tradičně přirovnávány spíše k tomu, co je přírodní a instinktivní, než k tomu, co má morální význam a obsahuje morální volbu. Ještě v roce 1982 David Heyd zcela typicky odmítá chápat oběť matky pro dítě jako příklad supererogace, protože to podle něj patří k „oblasti přirozených vztahů a instinktivních pocitů (která se nachází vně morálky)“.¹⁴⁷

Jedno z nejjednoznačnějších stanovisek feministických morálních teoretiček zní, že takové ignorování morální zkušenosti žen je nepřijatelné. Feministické morální tázání naopak na této zkušenosti staví a rozvinulo touto cestou přístup, pro který je asi nejvhodnější označení „etika péče“. Na základech, které položila Sara Ruddick svým výzkumem mateřského myšlení, Carol Gilligan svými empirickými studiemi způsobů, jak dívky a ženy interpretují morální problémy, a Nel Noddings svým fenomenologickým zkoumáním toho, co péče obnáší a jak ji hodnotíme, osvětlila feministická morální teorie význam praxe péče a pečujících vztahů v lidském životě a odhalila morální smysl péče (pro bližší výklad viz kapitola 1). Dobrá péče by měla být morálním cílem a základní pečující vztahy jsou morální nutností. Je třeba pochopit a pěstovat hodnoty, které jsou obsaženy v praxi péče, a je také třeba vzít v úvahu, že mnohé její případy tyto hodnoty nevyjadřují. Pečování, ve smyslu skutečné praxe, by mělo být stále hodnoceno a zlepšováno. Avšak k tomu, aby takové zlepšení mohlo nastat,

bude asi zapotřebí radikálně transformovat sociální a politické kontexty, v nichž se péče odehrává.

Na adresu etiky péče již zazněly mnohé výhrady. Vezmeme-li v potaz, že ženy byly a jsou nuceny omezovat se na pečující práci, je nasnadě obava, že etika, která dává výraz této skutečnosti, by mohla zapříčinit zachování nerovnosti. Taková etika by mohla zaměnit historický fakt, že ženy vykonávaly většinu této práce, za tvrzení, že ženy tímto způsobem na dané morální otázky nahlízejí. Vzhledem k tomu, že péče je péčí o konkrétní druhé, s nimiž se nacházíme ve skutečném vztahu, obávají se někteří kritici zase toho, že etika péče by mohla odvést pozornost od represivních společenských struktur, v jejichž rámci se takové pečování odehrává. Povýšení praxe péče (jíž se mohou účastnit i muži, a kterou bychom tudíž neměli automaticky připisovat ženám) na etiku péče vázanou na zkušenost žen se proto může jevit jako problematické.

Otázka, jak by měla být etika péče formulována, je nadále ústředním předmětem feministického morálního zkoumání, které zahrnuje mnohem víc než jen etiku péče. Domnívám se, že výtky vůči etice péče mají svůj původ v přílišném zaměření na několik málo prvotních formulací tohoto přístupu a že je možné se s nimi úspěšně vypořádat. Jak bychom měli etiku péče pojímat a jak bychom ji měli hájit jakožto odlišnou morální teorii či přístup, bylo předmětem našeho výkladu již v první kapitole a je to zároveň jedna z hlavních otázek této knihy.

Péče versus spravedlnost

Ve vývoji myšlení péče byly péče a spravedlnost často chápány jako alternativní hodnoty. „Péče“ a „spravedlnost“ byly brány jako odlišné přístupy k morálním problémům a jako typicky odlišná doporučení, jak tyto problémy řešit. Péče zdůrazňuje hodnotu vztahů mezi osobami a hodnotu empatického porozumění. Spravedlnost zdůrazňuje hodnotu racionálního jednání v souladu s abstraktními principy. Carol Gilligan je považovala za alternativní interpretace, které lze uplatnit na dané morální problémy, jako různé způsoby, jak vyložit, v čem daný morální problém spočívá a jak by se měl řešit. Má se na

Budoucnost péče

Fiona Robinson tvrdí, že jako důsledek hlavního proudu teorie mezinárodních vztahů a vůdčí normativní teorie o mezinárodních vztazích „vzniká globální ‚kultura zanedbávání‘, daná systematickým podhodnocováním významu vzájemné závislosti, sounáležitosti a pozitivního angažování v životě vzdálených lidí“. ⁴⁴⁴ Morálka uzpůsobená pro nedobrovolné vztahy mezi aktéry, kteří jsou nestejně zranitelní, jako je etika péče, je globální realitě možná často přiměřenější než různé verze teorie společenské smlouvy.

Etika péče, která je vnímává vůči faktickým odlišnostem osob a skupin a odmítá zobecňování všech lidí do abstraktního obrazu ahistorického racionálního „jedince vůbec“, dokáže možná lépe postihnout realitu globálních odlišností mezi kulturami, rozdíly v pocítované identitě, zdrojích a ve vyloučení skupin, což jsou nejčastější příčiny současných konfliktů.

V etice spravedlnosti hraje ústřední roli dodržování lidských práv, přičemž tento zájem je stále patrnější na globální úrovni. Avšak práva žen, jak ukazují feministické teoretičky a feminističtí teoretici, se žalostně opomíjí. Násilí vůči ženám nebylo až donedávna v hledáčku mezinárodního boje za lidská práva. Rozlišení veřejného a soukromého platilo i na mezinárodní úrovni, přičemž mnoho podob násilí vůči ženám – od znásilňování přes úmyslnou podvýživu až po upalování nevěst – bylo interpretováno jako „politováníhodné kulturní praktiky, které spadají mimo rámec státní či mezinárodní odpovědnosti“. ⁴⁴⁵ Upřednostňování občanských a politických práv před ekonomickými a sociálními právy, zejména v zahraniční politice Spojených států, ale i v mnoha liberálních teoriích demokratizace, je pro ženy obzvláště nepřítomné. Analýzy „feminizace chudoby“ prokazují, že ženy na celém světě se nepoměrně častěji nacházejí na dně socioekonomických uka-

zatelů. Výzkumná zpráva OSN uvádí, že „z celkového počtu 1,3 miliardy lidí, kteří žili v polovině devadesátých let 20. století pod hranicí chudoby, bylo 70 % žen“.⁴⁴⁶

Z tohoto a podobných případů je zřejmé, jak hluboce genderově předpojaté je mezinárodní právo. Záležitosti, které jsou tradičně v zájmu mužů, se interpretují jako záležitosti všeobecně lidské, zatímco „ženské zájmy“ se odsouvají do zvláštní kategorie a marginalizují se. Značné úsilí se v současnosti věnuje tomu, aby se spravedlnost rozšířila na ženy - aby byla uznána a dodržována lidská práva žen. Feministky a feministé ale kromě toho poukazují i na genderovou předpojatost v etice spravedlnosti samé a rozvíjejí, jak jsme viděli, etiku péče.

Etika péče požaduje nejen transformaci daných oblastí společnosti - právní, ekonomické, politické, kulturní atd. -, ale i transformaci vztahů mezi těmito oblastmi. Tentýž požadavek vznáší i na globální úrovni. Jedním z centrálních zájmů pečující globální politiky by bylo převzetí odpovědnosti za udržitelnost globálního životního prostředí. Přední význam by se také připisoval podpoře takového ekonomického rozvoje, který by skutečně naplňoval potřeby lidí a umožňoval poskytování péče, kterou všichni potřebují. Ekofeministky a ekofeministé například navrhují etiku péče o přírodu a volají po podstatně odlišném druhu ekonomického pokroku. Požadují, aby ekonomický rozvoj byl udržitelný, ekologicky uvážlivý, nepatriarchální, nevykořisťující a zaměřený na společenství.⁴⁴⁷

Postupné zvětšování vlivu hodnot péče ve společnosti by mělo za důsledek méně časté řešení konfliktů pohrůzkami a silou. Totéž by se dělo i v mezinárodním kontextu, kdyby vztahy mezi státy byly ovlivněny etikou péče. To neznamená, že by se měla na tomto stadiu vývoje snižovat podpora různých omezení, která mohou být zavedena mezinárodním právem. Kde je normou použití síly a násilí, omezené pouze národním zájmem, tam je v souladu s hodnotami péče, aby se právní předpisy spíše dodržovaly, než porušovaly. I kdyby se

Feminismus

pro

99%

Manifest

*Cinzia Arruzza
Tithi Bhattacharya
Nancy Fraser*

nadšení pro „diverzitu“. Přestože odsuzuje „diskriminaci“ a hájí „svobodu volby“, rozhodně odmítá věnovat se socioekonomickým překážkám, kvůli kterým jsou svoboda a zmocnění (empowerment) pro velkou většinu žen nedosažitelné. Skutečným cílem liberálního feminismu není rovnost, nýbrž meritokracie. Než aby usiloval o zrušení sociální hierarchie, usiluje o její „diverzifikaci“, o „empowerment“ „talentovaných“ žen v cestě na vrchol. Zastánkyně a zastánci liberálního feminismu chápou ženy jednoduše jako „nedostatečně zastoupenou skupinu“, a tak usilují o to, aby se několik privilegovaných žen vypracovalo na pozice a výše mezd srovnatelné s muži z jejich vlastní třídy. Nejvíce tedy z liberálního feminismu těží především ty ženy, které již značné společenské, kulturní a ekonomické výhody mají. Všechny ostatní dál trčí ve sklepech.

Liberální feminismus outsourcuje útlak, čímž je plně slučitelný s prudce rostoucí nerovností. Dovojuje ženám z profesionálně-manažerské vrstvy *opřít se do toho* právě tím, že jim umožňuje *opřít se o* špatně placené migrantky, které si najímají na péči a práci v domácnosti. Svou necitlivostí k třídě a rase liberální feminismus dále propojuje naše témata s elitářstvím a individualismem. Tím, že feminismus vykresluje jako hnutí „stojící samo o sobě“, nás liberální feminismus zaplétá do politických řešení, která většině společnosti škodí, a odděluje nás od bojů, které proti takovým řešením vystupují. Stručně řečeno, liberální feminismus dělá feminismu ostudu.

Étos liberálního feminismu je blízký nejen korporátnímu prostředí, ale také údajně „transgresivním“ proudům neoliberální kultury. Jeho milostná aféra s individuálním rozvojem proniká i do světa celebrit v sociálních médiích, což rovněž vede k zaměňování feminismu se vzestupem jednotlivých žen. V tomto světě hrozí, že se „feminismus“ stane populárním hashtagem a prostředkem sebepropagace, jehož cílem je vzestup několika osob na úkor osvobození všech.

Obecně vzato liberální feminismus poskytuje dokonalé alibi neoliberalismu. Umožňuje silám podporujícím globální kapitál, aby samy sebe vykreslovaly jako „progresivní“ tím, že zpátečnická politická řešení kamufluje aurou emancipace. V USA je spojencem globálního finančního kapitálu, zatímco v Evropě podporuje islamofobii: takový je feminismus ženských držitelek moci: korporátních guru, které kážou, aby se ženy „do toho opřely“, feministických byrokratek (dále jen femokratek), které zemím globálního Jihu vnucují politiku strukturálních změn a mikroúvěry, a profesionálních političek v kalhotových kostýmech, které za projevy pro firmy na Wall Street inkasují statisíce dolarů.

Naší odpovědí na feminismus, jenž se *do toho chce opřít*, je feminismus, který *do toho chce kopnout*. Nezájímá nás prolamování skleněného stropu, jehož střepy bude uklízet převážná většina. Nechceme oslavovat generální ředitelky v luxusních kancelářích – chceme se naopak generálních ředitelů a ředitelk i jejich luxusních kanceláří jednou provždy zbavit.

vytvářejí a udržují naši kapacitu pracovat – neboli to, co Marx nazýval naší „pracovní silou“. Znamená to předávat lidem „správné“ postoje, vlastnosti a hodnoty – schopnosti, kompetence a dovednosti. Tato reproduktivní práce tedy zajišťuje některé zásadní předpoklady – materiální, společenské, kulturní – pro fungování lidské společnosti obecně a obzvláště pro kapitalistickou výrobu. Bez ní by se nemohl v lidských bytostech ztělesnit ani život, ani pracovní síla.

Tento rozsáhlý soubor životně důležitých činností nazýváme *sociální reprodukci*.

V kapitalistických společnostech se klíčová role sociální reprodukce zastírá a popírá. Tvorba lidí není ani zdaleka ceněna sama o sobě a je považována za pouhý prostředek pro vytváření zisku. Protože se kapitál vyhýbá placení za tuto práci, jak jen to jde, a současně peníze pokládá za alfu a omegu všeho, odsouvá ty, kdo sociálněreproduktivní práci vykonávají, do podřízeného postavení – nejen vůči vlastníkům kapitálu, ale i vůči těm námezdním pracujícím, kteří jsou ve výhodnější pozici a mohou si dovolit tuto odpovědnost hodit na někoho jiného.

A na někoho „jiného“ většinou znamená na ženy. Protože v kapitalistické společnosti se *organizace sociální reprodukce opírá o gender: je závislá na genderových rolích a upevňuje genderový útlak*. Sociální reprodukce tedy představuje feministické téma. Je ale navíc prošpikovaná rozpory, které se týkají třídy, rasy, sexuality nebo národa. Feminismus, který si klade za cíl vyřešit současnou krizi, musí vnímat sociální re-

produkcí takovou optikou, která všechny tyto osy nadvlády také zahrnuje a propojuje.

Kapitalistické společnosti vždy zaváděly rasovou dělbu reproduktivní práce. Ať šlo o otroctví či kolonialismus, apartheid nebo neoimperialismus, tento systém nutil rasizované ženy, aby takovou práci poskytovaly zdarma nebo za mizivou odměnu bělošským či etnicky většinovým „sestrám“. Když byly nuceny zahrnovat péči děti a domácnosti svých paní či zaměstnavatelek, o to více dřiny pro ně znamenalo zvládnout i svou vlastní domácnost. Navíc se v minulosti kapitalistické společnosti snažily získat sociálněreproduktivní práci žen do služeb genderové binarity a heteronormativity. Povzbuzovaly matky, vyučující i lékařky a lékaře, aby zajišťovali mimo jiné to, že děti budou vychovávány striktně jako heterosexuální cis dívky a cis chlapci. Kromě toho se moderní státy často pokoušely využívat reproduktivní práci pro nacionální a imperiální záměry. Nabízením pobídek k rození „správného“ druhu a odrazováním od toho „špatného“ vytvářely takovou rodinnou a vzdělávací politiku, která měla vytvářet nikoliv „lidi“, ale (například) „Němky a Němce“, „Italy a Italky“ nebo „Američany a Američanky“, kteří mohou být povoláni, aby se obětovali pro národ, bude-li to třeba. A konečně, zásadní je třídní povaha sociální reprodukce. Od matek z pracující třídy a od škol se očekávalo, že budou připravovat děti na život řádných „pracujících“: že je povedou k poslušnosti, úctě k nadřízeným, k toleranci vykořisťování a k přijetí toho, „kde je jejich

místo". Tyto tlaky nikdy nefungovaly zcela dokonale, a dokonce se tu a tam okázale mýjely účinkem. Některé formy takového tlaku se dnes zmírňují. Ale sociální reprodukce je hluboce propletená s nadvládou – a s bojem proti ní.

Jakmile pochopíme ústřední roli sociální reprodukce v kapitalistické společnosti, nemůžeme již pohlízet na třídu obvyklým způsobem. Oproti dřívějšímu chápání netvoří třídu v kapitalistické společnosti jen vztahy, které přímo vykořisťují „práci“, ale i vztahy, které ji vytvářejí a soustavně doplňují. Globální třída pracujících se rovněž neskládá výhradně z těch, kdo pracují za mzdu v továrnách nebo dolech. Srovnatelně zásadní roli mají i pracující na polích a v domácnostech, v kancelářích, hotelech a restauracích, nemocnicích, jeslích a školách, ve veřejném a neziskovém sektoru – prekariát, nezaměstnaní a lidé, kteří za svou práci nedostávají zaplacenou. Přestože se globální pracující třída ještě stále často spojuje s představou bílého heterosexuálního muže, většinu jí po celém světě tvoří migranti, rasizovaní lidé, ženy – cis i trans* – a lidé s různými formami ne/způsobilostí, přičemž potřeby a touhy jich všech jsou popírané nebo překrucované kapitalismem.

Tato optika také rozšiřuje náš náhled na třídní boj. Nezaměřuje se výhradně na ekonomické výtěžky na pracovišti jako férové smlouvy nebo minimální mzdu. Odehrává se ve společnosti na mnoha místech a nejen prostřednictvím odborů a oficiálních organizací pracujících. Zásadním bodem a klíčem k po-

chopení současnosti je pro nás skutečnost, že *třídní boj zahrnuje i boje týkající se sociální reprodukce*: za všeobecnou zdravotní péči a bezplatné školství, za environmentální spravedlnost a přístup k čisté energii, za bydlení a veřejnou dopravu. Neméně významné jsou i politické boje za osvobození žen, proti rasismu a xenofobii, válce a kolonialismu.

V kapitalistické společnosti, která závisí na reproduktivní práci, ale popírá její hodnotu, zaujímaly tyto konflikty vždy ústřední místo. Dnes jsou však boje související se sociální reprodukcí obzvláště prudké. Neoliberalismus totiž vyžaduje od domácnosti více hodin placené práce a méně státem poskytované podpory pro sociální péči, tlačí rodiny, komunity a (především) ženy na pokraj nouze. Za těchto podmínek, kdy dochází ke všeobecnému vyvlastnění výsledků práce, se boje o sociální reprodukci dostávají do středu dění. Nesou dnes ze všech těchto úsilí největší potenciál proměnit společnost od základů.

ŠESTÁ TEZE:

Genderově podmíněné násilí má mnoho forem a všechny jsou propojené s kapitalistickými společenskými vztahy. Zavazujeme se, že budeme bojovat proti všem těmto formám.

Výzkumy odhadují, že celosvětově má každá třetí žena v průběhu života zkušenost s některou formou genderově podmíněného násilí. Pachateli jsou v mnoha případech intimní partneři, ti také nesou vinu za enormních 38 procent vražd žen. Násilí ze strany partnera – ať fyzické, psychické, sexuální nebo jejich kombinace – se vyskytuje napříč kapitalistickou společností u všech národů, tříd a rasově-etnických skupin. *Zcela jistě není náhodné; je zakořeněno v základní institucionální struktuře kapitalistické společnosti.*

Genderově podmíněné násilí, které v současnosti zažíváme, odráží rozporuplnou dynamiku rodinného a osobního života v kapitalistické společnosti. A ta vychází z oddělování tvorby lidí a tvorby zisku, rodiny a „práce“, charakteristického pro tento systém. Klíčovým vývojem byl přechod od dřívějších domácností sdružujících širší příbuzenstvo (v nichž stařešínové, tj. starší muži, rozhodovali o životě či smrti osob, které na nich byly závislé) k omezeným heterosexuálním nukleárním rodinám kapitalistické modernity. Tyto nukleární rodiny svěřily zúžené právo vlády

„menším“ mužům, kteří se stali hlavami menších domácností. S tímto přechodem se proměnila i povaha genderově podmíněného násilí mezi příbuznými. To, co kdysi bývalo otevřeně politické, se stalo „soukromým“: neformálnější a „psychologičtější“, méně racionálním a *kontrolovaným*. Tato podoba genderově podmíněného násilí, často přiživovaná alkoholem, studem a úzkostí ohledně udržování dominantního postavení, se nachází ve všech obdobích vývoje kapitalismu. Nicméně obzvláště ničivě a všudypřítomně se projevuje v dobách krize.

V obdobích, kdy na muže dopadají obavy ze ztráty společenského postavení, kdy roste ekonomická prekarizace a politická nejistota, se zdá, že se otrásá i genderový řád. Někteří muži pociťují, že se ženy chovají jako „utržené ze řetězu“, a moderní doba s novými sexuálními svobodami a genderovou fluiditou se jim zdá „vymknutá z kloubů“. Jejich manželky či partnerky jim připadají „povyšenecké“, domácnosti „neuklizené“ a děti „zdivočelé“. Nadřizené mají za neúprosné, kolegyně za nezaslouženě protežované a navíc se obávají, zda si udrží zaměstnání. Vynořují se pochybnosti o jejich sexuální zdatnosti a schopnosti být svůdnými. Připadá jim, že jejich maskulinita je v ohrožení, a následkem toho vybuchují.

Ale ne všechno genderově podmíněné násilí v kapitalistické společnosti má tuto zdánlivě „soukromou“ a „iracionální“ podobu. Jiné formy jsou „racionální“ až příliš – mezi ně se řadí instrumentalizace genderově podmíněných útoků jako metody sloužící k podro-

Ale ne všechno genderově podmíněné násilí v kapitalistické společnosti má tuto zdánlivě „soukromou“ a „iracionální“ podobu. Jiné formy jsou „racionální“ až příliš – mezi ně se řadí instrumentalizace genderově podmíněných útoků jako metody sloužící k podro-

31

bení. K příkladům patří velmi rozšířené útočné využití znásilňování zotročených a kolonizovaných žen pro terorizování rasizovaných komunit a vynucení si jejich podřízenosti. Řadí se mezi ně i opakované znásilňování žen pasáky a pašeráky lidí, která mají oběť „zaškolit“, nebo koordinovaná masová znásilnění „nepřátelských“ žen používaná jako válečná zbraň. Instrumentalizovanou podobu mívají i sexuální útoky a obtěžování na pracovištích, ve školách nebo zdravotnických zařízeních. V těchto případech se pachatelé stávají nadřízení, učitelé či trenéři, policisté a vězeňští dozorcí, lékaři a psychiatři, majitelé bytů nebo armádní důstojníci – všechny spojuje to, že mají veřejnou a institucionální moc nad těmi, jež zneužívají. Tito lidé mohou vyžadovat sexuální služby, a někteří z nich tak činí. Zde je příčinou ekonomická, profesní, politická a rasová zranitelnost žen: naše závislost na výplatě, na doporučení, na ochotě nadřízeného nebo zaměstnavatele nevyptávat se na migrační status. Toto násilí je umožněno systémem hierarchické moci, která spojuje gender, rasu a třídu. Výsledkem je, že se stávající systém posiluje a normalizuje.

Ve skutečnosti však tyto dvě formy genderově podmíněného násilí – jedna soukromá, druhá veřejná – nejsou zase tolik oddělené. Existují hybridní případy, například v mládežnických, studentských a sportovních subkulturách, kde mladí muži soupeří navzájem o status a o to, kdo je větší frajer, právě zneužíváním žen, čímž dávají průchod institucionalizované misogynii. Některé formy veřejného a soukromého gen-

32

derově podmíněného násilí navíc vytvářejí vzájemně se posilující začarovaný kruh. Protože kapitalismus přiděluje reprodukční práci převážně ženám, omezuje naši schopnost zapojit se plnohodnotně do světa „produktivní práce“, což má za následek, že mnohé z nás zakotví u zaměstnání bez možnosti postupu, které na uživení rodiny nestačí. To se v náš neprospěch obrací v „soukromém“ životě, protože ztížená možnost ze vztahu odejít naši pozici v něm ještě více oslabuje. Z celého tohoto uspořádání nakonec pochopitelně nejvíc těží kapitál. Výsledkem však je, že nás vystavuje násilí hned na dvou frontách – ze strany blízkých a partnerů i ze strany těch, kdo fungování kapitálu prosazují a umožňují.

Obvyklé feministické reakce na genderově podmíněné násilí jsou pochopitelné, avšak nedostatečné. Nejrozšířenější je požadavek kriminalizace a potrestání. Tento „karcerální feminismus“, tj. myšlenkový směr feminismu volající po vězeňském přístupu k řešení genderově podmíněného násilí, pokládá za samozřejmé něco, co je naopak třeba zpochybňovat: mylnou domněnku, že zákony, policie a soudy si udržují dostatečnou autonomii vůči kapitalistické mocenské struktuře na to, aby dokázaly čelit jejím hluboce zakotveným sklonům vyvolávat genderově podmíněné násilí. Skutečnost je taková, že systém trestního soudnictví neúměrně postihuje chudé, rasizované muže z pracující třídy včetně migrantů, zatímco bílé límečky ponechává na svobodě, i když znásilňují a fyzicky napadají. Nechává pak na ženách, aby se potýkaly

33

Toto tvrzení je dnes stejně pravdivé jako kdykoli předtím, neboť rasizované vyvlastňování dnes pokračuje na druhou. Současný neoliberální kapitalismus vyvlastňuje lidi pomocí zadlužování a na celém světě tak podporuje rasový útlak. V oblastech „postkoloniálního“ globálního Jihu vyhání korporátní záborů půdy pomocí zadlužování domorodé obyvatelstvo a kmeny pryč z jejich území – a v některých případech je dohánění až k sebevraždě. Současně „restrukturalizace“ národního dluhu vede k tomu, že poměr úroků k HDP prudce roste a nutí údajně nezávislé státy seškrtnat sociální výdaje. Tím odsuzují budoucí generace pracujících globálního Jihu k tomu, aby obětovali čím dál tím větší podíl své práce na splátky dluhu globálním věřitelům. Rasizované vyvlastňování tímto způsobem doprovází nárůst vykořisťování poháněného přesunem velké části výroby do oblastí globálního Jihu a toto vyvlastňování je s nárůstem vykořisťování propojeno.

Tento útlak pokračuje rychlým tempem rovněž v oblastech globálního Severu. Špatně placená prekarizovaná práce ve službách nahrazuje v odborech organizovanou průmyslovou pracovní sílu, mzdy klesají pod holé minimum potřebné k důstojnému životu, zejména v zaměstnáních, kde převládají rasizovaní pracující. Nejenže jsou tito pracující nuceni mít více úvazků a brát si půjčky, které splácejí z budoucích výplat, aby vůbec přežili, navíc je ještě sužují extrémně lichvářské půjčky se splatností v den výplaty a nevýhodné půjčky s nestandardně vysokými úrokovými

sazbami. Klesá i sociální mzda, protože odpovědnost za služby, které bývaly poskytovány státem a samosprávou, je přenášena na rodiny a komunity – což převážně znamená na ženy náležící k menšinám nebo imigrantky.

Podobně daňové příjmy dříve určené na veřejnou infrastrukturu se odklánějí na splácení dluhu, což dopadá zvláště drtivě na rasizované komunity, které bývají prostorově segregované a dlouhodobě trpí nedostatkem veřejných výdajů na vzdělání a zdravotnictví, bydlení a dopravu nebo na čistý vzduch a vodu. Na každé úrovni a v každém regionu přináší financionalizovaný kapitalismus nové výrazné vlny rasizovaného vyvlastňování.

Dopady tohoto globálního pyramidového systému jsou rovněž genderované. Miliony černošek a migrantek dnes pracují jako pečovatelky a pomocnice v domácnosti. Často se ocitají bez dokladů a daleko od svých rodin. Bývají současně vykořisťovány a vyvlastňovány – jsou nuceny k prekarizované, levné práci, jsou jim upírána práva a jsou vystavené nejrůznějším formám zneužívání. Jejich utlačování způsobované globálními řetězci péče zajišťuje lepší podmínky pro privilegovanější ženy, které se tak mohou zbavit (části) domácí práce a věnovat se náročným profesím. V tomto ohledu je ironií, že některé z těchto privilegovaných žen se odvolávají na práva žen, když podporují politické kampaně, které požadují věznění černošských mužů jako pachatelů znásilnění, pronásledování imigrantů či muslimů nebo vyzývají k tomu,

aby se černošky a muslimské ženy asimilovaly do dominantní kultury!

Je-li současná ekologická krize přímo spjata s kapitalismem, potom rovněž reprodukuje a zhoršuje útlak žen. Ženy se ocitají v první linii boje dnešní ekologické krize – tvoří 80 procent z celkového po-

51

čtu klimatických uprchlíků a uprchlic. V oblastech globálního Jihu ženy představují převážnou většinu venkovské pracovní síly, i když současně také nesou odpovědnost za lví podíl práce na sociální reprodukci. Protože jejich klíčovou rolí bývá zajišťování potravy, ošacení a příbytku pro své rodiny, musí se neúměrně potýkat s dopady sucha, znečištění nebo drancování půdy. Podobně chudé rasizované ženy v oblastech globálního Severu jsou neúměrně zranitelnější. Jsou terčem environmentálního rasismu, a právě ony tvoří hlavní oporu komunit, které trpí záplavami nebo otravou olovem.

Ženy také zauímají čelná místa v boji proti rostoucí ekologické katastrofě. Před několika desetiletími agitovala v USA militantní levicová skupina Women Strike for Peace („Ženy stávkují za mír“) proti jaderným zbraním, kvůli nimž se v našich kostech ukládalo radioaktivní stroncium-90. Dnes stojí ženy v čele boje hnutí na ochranu vodních zdrojů (tzv. Water Protectors) proti ropovodu Dakota Access Pipeline v USA. V Peru toto hnutí pohánělo úspěšný boj, který vedla farmářka Máxima Acuña s těžařským gigantom Newmont z USA. V severní Indii garhwalské ženy bojují proti stavbě tří přehrad s vodními elektrárnami. Po celém světě vedou ženy nesčetně mnoho bojů proti privatizaci vody nebo semen a za zachování biodiverzity a udržitelného zemědělství.

Ve všech těchto případech ženy vytvářejí nové, integrované podoby boje, které zpochybňují tendence klasických ochránců a ochránkyň životního prostředí

52

stavět ochranu „přírody“ a materiální blahobyt lidských komunit jako něco, co se vzájemně vylučuje. Tato hnutí vedená ženami odmítají oddělovat ekologická témata od těch, jež se týkají sociální reprodukce, a představují silnou antikorporátní a antikapitalistickou alternativu k projektům „zeleného kapitalismu“, které nepřispívají k zastavení globálního oteplování, pouze obohacují spekulanty s „emisními povolenkami“, „ekosystémovými službami“, „kompenzováním uhlíkové stopy“ a „ekologickými finančními deriváty“. Na rozdíl od těchto projektů „zelených financí“, které rozpouštějí přírodu v jedovatých výparech kvantitativní abstrakce, se boje žen zaměřují na skutečný svět, v němž jsou sociální spravedlnost, blahobyt lidí a udržitelnost mimolidské přírody nerozlučně spjaté.

Osvobození žen a zabránění ekologické katastrofě naší planety jdou ruku v ruce – a nejen spolu, ale i dohromady s překonáním kapitalismu.

DESÁTÁ TEZE:

Kapitalismus je neslučitelný
se skutečnou demokracií a mírem.
Naší odpovědí je feministický
internacionalismus.

Dnešní krize je také politická. Státy, které se kdysi prohlašovaly za demokratické, jsou paralyzované kolapsem a omezované globální finanční sférou, a proto

53